

Decretalium Gregorii IX.

Liber II.

TITULUS I.

De Judiciis.

1. Ecclesia Christi, quæ societas publica est et perfecta in ordine suo, quæque charitatis non minus, quam justitiæ normis regitur, suas leges non solum, sed suum etiam publicum tribunal habeat necesse est, quo justis et æqui recta ratio definiatur et servetur. Etenim ad regimen publicum rite institutum obtinendum non solum requiritur ordinatum legum systema, sed etiam necessarius est certus et legitimus modus, quo leges constitutæ enatis controversiis applicentur. Ecclesia igitur, ut sarta tectaque sint jura Christi fidelium tam clericorum quam laicorum, et ut consulatur honori et securitati personarum, habere debet normas certas et rationabiles, quibus controversiæ cognoscantur et recto judicio definiantur. Complexus harum normarum, seu regularum, quibus judicia inter fideles in foro externo Ecclesiæ reguntur, appellari potest *ordo judicarius*. Liber secundus Decretalium de hoc ordine judicario pertractat. Primus titulus agit in genere de judiciis.

2. *Judicium* varia sub significatione accipitur; in sensu autem tituli nihil aliud est nisi 'Legitima controversiæ, quæ est inter actorem et reum apud Judicem disceptatio et definitio'. *Legitima*, quia judicialis controversiæ cognitio procedere debet juxta leges;

judicia enim instituta sunt, ne privata auctoritate et arbitrio jura individuorum vindicarentur, et protegerentur.

3. In hac legali cognitione causæ tres personæ principaliter judicium constituunt, nempe *actor*, qui auctoritatis publicæ protectionem invocat, *reus*, qui actionem ex adverso institutam exceptionibus repellere nititur, et *judex*, qui auditis hinc inde in disceptatione rationibus, vice Principis fungens, legis virtutem sententia sua propositæ quæstioni applicat. Atque ita completur judicium.

4. Ex data notione sequitur judicium differre a *quæstione*, a *causa*, a *lite*, ab *instantia*. *Quæstio* est ipsa res vel jus controversum, quod nondum in judicium deductum est, sed deduci potest. Hinc alia est quæstio *juris*, alia quæstio *facti*. Secunda est si quæretur de existentia ipsa facti, aut de ejus circumstantiis. Quæstio *juris* est, cum quæritur de morali qualitate facti, seu an et quomodo sub legis dispositione cadat factum aliquod. Uno verbo quæstio *juris* versatur circa sensum legis facto alicui applicandum. *Causa* est ipsa quæstio deducta in judicium. Hinc causa appellari potest materia judicii. *Lis* proprio sensu sumpta est ipsa controversia vel contentio partium post contestationem judicialem. Hinc dicitur lis pendere penes tribunal. *Instantia* est actualis exercitatio judicii a litis contestatione incipiens, usque ad sententiam definitivam, seu est jus certum proseguendi inceptum judicium coram eodem iudice, cujus competens jurisdictio per litis contestationem agnita est a partibus collitigantibus.

5. *Queritur* an hoc jus sit perpetuum vel tempore perimi possit. Instantiæ jure romano erant in genere triennales in causis civilibus, biennales in criminalibus, scilicet causæ omnes vel triennio vel biennio terminari debebant. Ita in l. *properandum* 13. §. 1. c. *De Judiciis*. Jure autem canonico dictum est instantias esse perpetuas. *Cap. 20. h. t.* At hæc perpetuitas instantiarum non est absolute accipienda; possunt enim etiam instantiæ perimi præscriptione triginta annorum, quemadmodum perimuntur ipsæ actiones, quæ instantias pariunt. At perpetuitati instantiarum etiam in sensu exposito acceptæ obstare videtur dispositio Conc. Trident. in *C. 20. Sess. 24. De Ref.* ubi Concilium statuit, causas omnes ad forum ecclesiasticum quomodolibet pertinentes in prima instantia cognoscendas esse coram Ordinariis locorum, atque omnino infra biennium a die motæ litis terminandas esse. Ac in foro hæc

dispositio conciliaris recepta est ita ut non denegetur instantiis judicialibus perpetuitas, quam habent actiones, videlicet perpetuitas quæ non excedat triginta annos. Ita præsertim tribunal S. R. Rotæ in pluribus decisionibus, et præ aliis in *Causa Tudertina Parochialis* 3. *Martii* 1732. §. 3. Et merito. Nam Tridentinum in casu, quo intra biennium causa non esset finita, haud quidem disposuit ut instantia perimeretur, sed edixit ut post id spatium seu biennium, liberum esset utrique parti, vel alteri illarum, iudices superiores, alias tamen competentes, adire, qui causam in eo statu quo reperta fuerit, assumant, et quam primum terminari curent. Quare post biennium mutatur quidem iudex, sed instantia, quæ inceperat, adhuc perseverat. Hinc quoties a Sede Apostolica concedantur gratiæ ob litis pendentiam, sustinentur si nondum ab initio litis fuerint elapsi triginta anni.

6. Verum etiam ante lapsum triginta annorum perimitur instantia duobus in casibus. Scilicet 1°. si iudex reo parato ad sese tuendum, et actore nimium negligente, ad fraudes præcavendas pronunciat sententiam qua declaret litem esse desertam. 2°. Si elapso decennio a litis contestatione indubie constet de injustitia instituti judicii.

7. Quomodocumque perempta sit instantia ante causæ definitionem, jus partis non perimitur, sed solum censetur defecisse illa exercitatio, seu tela judicii, quæ incepta erat, quæque habetur ceu non facta. Hinc pars, quæ jus suum proseguere intendit, novum aggredi debet judicium, novamque provocare instantiam.

8. Ex quo patet perempta instantia, etiam censeri nullius roboris effecta fuisse acta judicii, seu acta quæ inservierunt ad ordinandum judicium constitutum, scilicet libellum, litis contestationem, terminum peremptorium ad comparendum, vel satisfaciendum, incidentales quæstiones de competentia iudicis, et alia hujusmodi. Ac non ita dicendum est de actis causæ, quia hæc acta possunt valere etiam in alio iudicio quod instituat. Acta autem causæ ea sunt, quæ respiciunt meritum, et diriguntur ad inquisitionem et probationem veritatis, ex. gr. confessiones partium, testium depositiones, instrumenta producta etc. Acta scilicet hæc possunt invocari et adhiberi etiam in alia instantia, seu in alia tela judicii proposita, dummodo tamen judicium inter personas easdem agitur, et modus agendi non mutetur. Nam si inter alias personas judicium agatur, vel si a iudicio summario transitus fiat ad judi-

cium ordinarium et solemne, etiam acta causæ sunt renovanda. Et ratio est quoad primam partem, quia juxta *leg. 2. Cod. in tit. 'Quibus res judicata non nocet'*. 'Res inter alios acta nobis nec prodesse nec nocere potest.' Quoad vero secundam partem, quia iudicium ordinarium et solemne debet actibus solemnibus constare.

De Divisione iudiciorum.

9. 1°) Ratione causæ efficientis iudicium aliud *ecclesiasticum* dicitur aliud *sæculare*, prout jurisdictio iudicis procedit ab auctoritate Ecclesiæ, vel principis civilis societatis. Quare hoc in discrimine non ad personam iudicis, sed proprie attenditur ad originem jurisdictionis.

10. 2°) Ex causa finali ad quam dirigitur, iudicium dividitur in *civile*, in *criminale* et in *mixtum*. *Civile* iudicium est illud in quo actor directe persequitur proprium interesse, sive illud procedat ex contractu, aut ex alio titulo mere civili, sive procedat ex alieno crimine. Hinc in foro cum quis passus est injuriam ex crimine, dicitur civiliter agere contra delinquentem, si in iudicio damni reparationem solummodo exposcat. Iudicium vero civile si persequatur directe personam ceu principaliter obligatam dicitur *personale*, si procedat contra possessorem rei ad rem ipsam vindicandam dicitur *reale*. Hinc iudicium hoc vindicat rem penes quemcumque alium possessorem. *Criminale* iudicium est illud in quo ex delicto agitur ad vindictam publicam procurandam, pœnamque delinquenti infligendam. *Mixtum* vero iudicium illud appellatur, in quo actor expostulat simul et pœnam rei et damni reparationem.

11. 3°) Tertia divisio originem trahit ex causa materiali, seu ex materia iudicii, et aliud est iudicium *petitorium* aliud *possessorium*. *Petitorium* dicitur iudicium cum quæstio versatur circa proprietatem rei, vel circa jus. Ex. gr. si instituatur actio vindicatoria, si quæstio sit an competat alicui personæ jus præsentandi ad beneficium, ex titulo canonico vel non, etc. *Possessorium* vero cum agitur de possessione rei, vel de quasi possessione juris, sive sermo sit de acquirenda possessione, sive de retinenda, sive de eadem recuperanda.

12. 4°) Quartam divisionem repetunt doctores a causa formali, seu a forma qua iudicia pertractantur, et aliud est iudicium ordi-

narium et *solemne*, aliud vero *summariū* et *œconomicum*. Primum illud est in quo servantur præscriptiones non solum juris naturalis, sed etiam juris positivi sive civilis in tribunali civili, sive ecclesiastici in iudiciis ecclesiasticis. Præscriptiones juris positivi dicuntur etiam *solemnitates*, quia reddunt iudicium solemne et publicum. Hinc iudicium huiusmodi dicitur fieri *cum strepitu forensi*. Dicitur vero ordinarium, quia communiter in definiendis judicialiter controversiis, hæc forma solemnis et publica iudiciorum servanda est. De hac forma solemnī iudiciorum præcipue agit liber secundus Decretalium. Iudicium summarium illud est, in quo observantur solummodo dispositiones juris naturalis, quæ apud omnes gentes necessariæ habentur ad legitime cognoscendam veritatem in controversiis. Dicitur vero extraordinarium, quia in eo non servatur undequaque ordo juris positivi. De hoc iudicio agit *Clem. 2. De Verb. Signif.* in qua definitur natura iudicii summarii, ut scilicet necessaria non sit trina vel duplex formalis citatio, contestatio litis, et tempus juridicum, nec admittantur dilationes, exceptiones declinatoriæ fori aut appellationes dilatoriæ, et longiores contentiones advocatorum et procuratorum; post recursum ab actore propositum et reo a iudice intimatum, sufficiant probatio necessaria actoris et defensio competens rei. Quibus auditis et expensis iudex potest sententiam ferre.

13. Per summarium processum, seu œconomicum iudicium pertractantur causæ, 1°) quæ sunt modicæ entitatis. Quænam sint causæ modicæ entitatis non conveniunt doctores, præ oculis autem a iudice, cui a jure communi relinquitur decisio entitatis causæ, habenda maxime est conditio personarum litigantium. In ditione temporali Romani Pontificis juxta dispositionem expressam in *Regolamento* edito anno 1834 §. 1709 causæ summariæ ratione quantitatis, sunt quæ non superant scutata romana quinque. 2°) Ex *Clem. 2. h. t.* summario iudicio decernuntur causæ, quarum prorogatio esset evidenter noxia et plerumque etiam tertii præiudicium secumferat. Huiusmodi sunt causæ electionum et provisionum beneficiorum, quæ differri nequeunt, ne Ecclesiæ et beneficia diu careant suo rectore. Pariter causæ omnes matrimoniales, respicientes vinculum, id est valorem matrimonii, summario iudicio tractantur ob periculum incontinentiæ. Animadvertendum vero est hodierno jure in causis nullitatis matrimonii pertractandis, servandas esse normas Constitutionis Benedicti XIV 'Dei Miseratione'. Summarie

etiam peraguntur causæ usurarum ob præjudicium eorum quibus restitutio facienda est. Hisce causis ob paritatem rationis comparantur causæ alimentorum, depositi, mercedis et spoli. — Auctores vero præter hæc genera causarum, ob personarum respectum tradunt iudicio summario expediendas esse etiam causas pupillorum, viduarum et peregrinorum, necnon religiosorum, quos non decet implicari negotiis forensibus, et ambagibus solemnibus iudicii. *Cap. 26. De Accusatione.* Animadvertendum tandem est etiam in causis, quæ privilegio gaudent iudicii summarii, posse confici ordinarium processum ac posse expediri per solemne iudicium, quoties actor viam iudicii ordinarii ingressus fuerit. Nam Clem. citata id non impedit, et actor cuius interest causam citius terminari, sibi impudet si facto suo privilegio celeris iudicii renuntiaverit. Ita doctores.

De personis quæ concurrunt in iudicio.

14. In iudicio partem habent præcipuam, iudex, actor et reus. In iudiciis autem criminalibus non semper adest proprie dictus actor, idest accusator, qui nempe adhærens fisco causam suam faciat. At ad criminale iudicium instituendum contra determinatas personas, semper requiritur vel accusatio vel publica fama, ex qua iudex procedit per inquisitionem, quam *specialisissima* dicitur. Sit primum.

De Iudice. Iudex est, qui jurisdictionem habet, vel propriam et ordinariam, vel delegatam in causam sententia sua finiendam. Quomodo autem constituuntur iudices vel Ordinarii vel delegati quibusque dotibus præditi esse debeant in libro primo decretalium descriptis titulis determinatur. Quare ab hisce explicandis rebus abstinemus. Potius quærimus utrum valeant acta et sententia prolata a iudice, qui æstimatur quidem uti talis sed vitio occulto laborat ex quo vere iudex non est. Ex. gr. si quis iudex constitutus est pro uno genere causarum, et officium exercet in aliis etiam causis. Responsio datur in celebri *lege 4 ff. De off. Prætorum*, quæ est de Barbario Philippo aliquo, qui cum servus fugitivus esset, ac proinde incapax jure romano munera publica obeundi præturam Romæ petiit, simulans se esse hominem liberum et civem romanum, præturamque assecutus plura edixit et decrevit. Cum vero quæreretur, an gesta ab hoc magistratu putativo sustinerentur, responsum est sustineri ob æquitatem et commune bonum.

Concordat *can. 1. caus. 7. q. 3. in Decreto.* Ex hisce locis juris inferunt doctores valere sententiam iudicis putativi, quoties error fuerit communis, id est quoties publice et in populo existimatur esse verus et legitimus iudex. Hinc opinio contraria unius vel alterius de populo non officit; æstimatio enim non desinit esse communis. Requiritur vero ut titulum saltem coloratum habeat iudex, seu adsit probabile nec spernendum argumentum, cui innitatur credulitas populi. Hinc si pateat iudicem esse intrusum, id est non fuisse destinatum ad officium iudicis a superiore legitimo, sed sese immiscuisse in negotiis judicialibus auctoritate propria, opinio populi non sufficit ad reddendos validos actus hujus iudicis putativi.

15. **De Actore et Reo.** Quæruni doctores quinam possint esse in iudicio, et partes sustinere actoris et rei. In genere omnes possunt qui a nulla lege prohibentur; omnes enim generatim possunt jus suum vindicare si fuerit ab alio usurpatum, et tueri si oppugnatum fuerit in iudicio. Juxta leges romanas arcebantur a iudicio servi ob defectum personalitatis civilis; pupilli, minores et mulieres absque tutoris vel curatoris auctoritate ob consilii infirmitatem; filii familias ob defectum administrationis bonorum. Jus canonicum legis civilis dispositiones excipere non dedignatur, quamvis nonnullas faciat exceptiones. Ex. gr. Minorennis Clericus si est major 14 annorum in causis beneficialibus vel aliis spiritualibus absque consensu curatoris potest vel per se vel per procuratorem in iudicio agere. Ita *cap. 3. h. t. in VI°.* Idem dicatur de laicis fidelibus in causis matrimonialibus vel juris patronatus. *Cf. capp. 13. et 14. De Restit. Spoliat.* Sed insuper speciales tradit normas, quibus 1°) nonnullæ personæ in iudicio esse non possunt ob censuras, quibus ligantur; 2°) nonnullæ ob defectum voluntatis, quam ob professionem religiosam amisisse censentur; 3°) nonnullæ tandem ob jus coarctatum in administratione rerum ecclesiasticarum.

16. Ex 1°. capite arcentur a iudiciis, ne sustineant actoris partem, omnes, qui sunt excommunicatione majori innodati, ut hac pœna medicinali compulsi, facilius ad pœnitentiam et reconciliationem inducantur. *Cap. 8. De Sent. Excomm. in VI°.* Hodie vero post Constitut. 'Ad evitanda' Martini V. excommunicati vitandi ipso jure non possunt in iudicio admitti, excommunicati autem non vitandi exceptione repelli possunt. *Cap. 1. De exceptionibus*